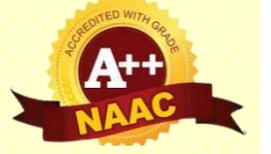

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

भारतीयज्ञानपरम्पराकेन्द्रम्
गङ्गानाथझापरिसरः, प्रयागराजः,
प्रयागराजविद्वत्परिषद् इत्यनयोः

संयुक्ताध्वर्यवे महर्षिभरद्वाजाविर्भावोत्सवमभिलक्ष्य आयोज्यमाना

राष्ट्रिया कार्यशाला

05.01.2026 - 09.01.2026

भारतीयज्ञानपरम्परायां नवानुसन्धानम्

National Workshop on Innovative Research in Indian Knowledge System

भारतीयज्ञानपरम्परायां प्राचीनकालादेव समग्रं ज्ञानतन्त्रम् अजस्रं प्रवहति, यत्र कला, शिल्पं, विज्ञानं, दर्शनम्, आयुर्वेदः, योगः, व्याकरणम्, न्यायः, मीमांसा, वेदान्तः, गणितम्, ज्योतिषम्, वास्तुशास्त्रम्, नाट्यशास्त्रम्, रसायनशास्त्रम्, नीतिशास्त्रम् इत्यादयः विषयाः परस्परं न पृथक्, अपि तु एकात्मरूपेण समन्विताः सन्ति। वेदादारभ्य शिल्पशास्त्र-योग-आयुर्वेद-दर्शनपरम्परासु, गणित-ज्योतिष-वास्तु-स्थापत्यकलासु च बहुविषयक-अन्तर्विषयक-पराविषयकचिन्तनपरम्परा प्राचीनकालादेव दृश्यते। अद्यतनकाले जटिलसामाजिकवैज्ञानिकमानवीयसमस्यानां समाधानाय एषा समन्वयाधारितदृष्टिः नवानुसन्धानस्य मूलाधारः भवति।

राष्ट्रीयशिक्षानीतिः 2020 (NEP 2020) भारतीयज्ञानपरम्परा (IKS) च

राष्ट्रीयशिक्षानीतिः 2020 इत्यत्र भारतीयज्ञानपरम्परायाः (Indian Knowledge System – IKS) संरक्षणं, पुनरुद्धारं, समन्वयात्मकप्रयोगं च राष्ट्रियशिक्षा-अनुसन्धानस्य केन्द्रस्थाने स्थापयति। NEP 2020 अनुसारम्—भारतीयदर्शनम्, आयुर्वेदः, योगः, गणितम्, खगोलविद्या, स्थापत्यविद्या, कला, शिल्पम्, भाषाशास्त्रम्, तर्कविद्या, नीतिशास्त्रम् इत्यादीनि केवलं सांस्कृतिकम् ऐतिहासिकं गौरवं न, अपि तु आधुनिकसमस्यासमाधानाय अनुसन्धाननवाचारयोः प्रभाविस्तोतांसि सन्ति।

राष्ट्रीयशिक्षानीति: 2020 (NEP 2020) -

- IKS आधारित: पाठ्यक्रमविकासः
- अन्तर्विषयकबहुविषयकपराविषयकानुसन्धानस्य प्रोत्साहनम्
- प्राचीनग्रन्थानां वैज्ञानिकी पुनर्व्याख्या
- स्थानीय-वैश्विकज्ञानसंवादः इत्यादयः विषयाः निर्दिष्टाः। अतः एषा कार्यशाला NEP 2020 अनुरूपं IKS केन्द्रितानुसन्धानदृष्टिं विकासयितुं प्रभवति।

कार्यशालायाः प्रमुखा विषयाः

1. व्यवहार शास्त्र का परिचय
2. व्यवहार शास्त्र की शोधविधि- संभूयसमुत्थान के संदर्भ में, शोध के नूतन विषय
3. भारतीय काव्य परम्परा में गणित अन्तर्विषयी शोध का उत्कृष्ट उदाहरण
4. लौकिक संस्कृत में धातु विकास का भाषा वैज्ञानिक अध्ययन।
5. 'संस्कृत में नामधातु विकास का भाषा वैज्ञानिक अध्ययन'।
6. संस्कृत साहित्य में शोध की सम्भावनाएं
7. राष्ट्रीयशिक्षानीति: 2020 (NEP 2020) इत्यत्र भारतीयज्ञानपरम्परायामनुसन्धानम्।
8. व्याकरणे सङ्गणकभाषाविज्ञाने च शोधसम्भावना।
9. भारतीयसौन्दर्यशास्त्रस्य अन्वयेन विविधानुसन्धानसम्भवः
10. Sanskrit Knowledge Traditions and Interdisciplinary Research Part – 1 and 2
11. Need of scientific and evidence-based research in Ayurveda
12. आयुर्वेद अनुसंधान के भविष्य की संभावनाएँ (Prospects of Research in Ayurveda)
13. संस्कृत शास्त्रों में अन्तर्विषयक-बहुविषयक-पराविषयक अनुसन्धान

कार्यशालायाः स्वरूपम्

- विषयविशेषज्ञानां विशिष्टव्याख्यानानि
- पैनलचर्चा
- प्रकरणाधारितचर्चा (Case-based Discussion)
- शोधप्रस्ताव-निर्माणसत्रम् (Research Proposal Writing Session)
- नवाचार-मन्थनसत्रम्

भारतीयज्ञानपरम्परायाः (Indian Knowledge System – IKS) चारु ज्ञानमन्तरेण शास्त्रतत्त्वावबोधः यथायथं भवितुं नार्हति। अतः अनुसन्धित्सुषु भारतीयज्ञानपरम्पराविषये समुचिता अनुसन्धानदृष्टिः समुत्पद्येत इति धिया केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य भारतीयज्ञानपरम्पराकेन्द्रेण गङ्गानाथझापरिसरे **05.01.2026** दिनाङ्कतः **09.01.2026** पर्यन्तं राष्ट्रिया कार्यशाला आयोज्यते। कार्यशालायां भारतीयज्ञानपरम्पराविषये (Indian Knowledge System – IKS) लब्धयशस्काः विद्वांसः मार्गदर्शनं विधास्यन्ति। अत्र कार्यशालायां व्याख्यानं, संवादः, शास्त्रानुप्रयोगः शास्त्रान्तरप्रयोगश्च (व्याकरणे, साहित्यशास्त्रे, धर्मशास्त्रे, ज्योतिषशास्त्रे, न्यायशास्त्रे च) भविष्यति।

एषा कार्यशाला भारतीयज्ञानपरम्परायां निहितां समग्र-समन्वयात्मकदृष्टिम् आधुनिकबहुविषयक-अन्तर्विषयक-पराविषयक अनुसन्धानक्षेत्रे पुनः प्रतिष्ठापयिष्यति। एतादृशेन अनुसन्धानमार्गेण न केवलं परम्पराया गौरवं पुनः स्थापयितुं शक्यते, अपि तु समकालिकवैज्ञानिक-सामाजिक-पर्यावरणीयसमस्यानां समाधानाय अपि भारतीयज्ञानस्य नवोपयोगाः विकसितुं शक्यन्ते। अस्यां कार्यशालायां सहभागिनः भारतीयपरम्परायाः विश्वजगति महत्त्वं ज्ञास्यन्ति। विविधशास्त्रेषु नवानुसन्धानसम्भावनां ज्ञास्यन्ति। अनुसन्धानक्षेत्रे नूतनदिशाम् अवगमिष्यन्ति। प्रतिभागिनां सांस्कृतिकगौरवबोधः सुदृढीभविष्यति। भारतीयज्ञानपरम्परा केवलम् अतीतगौरवस्य स्मारकरूपेणैव नास्ति, अपि तु भविष्यस्य मार्गदर्शिका दीप्तिप्रदा प्रदीपिका च। कार्यशालायाः आयोजनं प्रतिभागिषु भारतीयज्ञानपरम्परायाः सम्यग्बोधं प्रसारयिष्यति, तथा च समन्वितशोधदृष्टिं प्रदास्यति।

कार्यशालायाः उद्देश्यानि-

1. भारतीयज्ञानपरम्परायां विद्यमानानां बहुविषयक-अन्तर्विषयक-पराविषयक अनुसन्धानदृष्टीनां सैद्धान्तिकाधारान् प्रकाशयितुम्।
2. साहित्यशास्त्रं, व्याकरणशास्त्रं, विधिशास्त्रं, आयुर्वेदः, योगः, भाषाशास्त्रं, गणितं, ज्योतिषशास्त्रं, वास्तुशास्त्रम् इत्यादिषु नवानुसन्धानक्षेत्राणां परिचयं दातुम्।
3. परम्परागतशास्त्राणां आधुनिकविज्ञानैः, सामाजिकनीतिभिः, पर्यावरणदृष्ट्या च संवादं स्थापयितुम्।
4. शोधार्थिनाम्, अध्यापकानां, शास्त्रविदां च मध्ये समग्रचिन्तनं तथा नवाचारभावनां विकसितुम्।
5. भारतीयज्ञानपरम्परायाः मूलतत्त्वानां सर्वाङ्गसम्यग्बोधः। नूतनसन्दर्भेषु तस्य प्रासङ्गिकत्वस्य विवेचनम्।
6. भारतीयज्ञानपरम्परायाम् अन्तःशास्त्रीयबहुशास्त्रीयानुसन्धानदृष्टिसम्पादनम्।
7. व्याकरणसाहित्यज्योतिषधर्माशास्त्रादिषु अनुसन्धानसम्भावनापरिमार्गणाय।

आमन्त्रिता: विद्वांसः

1. प्रो. राधावल्लभत्रिपाठी, कुलपतिचरः राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्, नवदेहली
2. प्रो. राजारामशुक्लः आचार्यः बनारसहिन्दूविश्वविद्यालयः, काशी
3. डॉ. आर्. गणेशः शतावधानी, विश्वप्रसिद्धः साहित्यिकः, बेंगलुरु
4. प्रो. चान्दकिरणसलूजा, निदेशकः संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्
5. प्रो. रामनाथझा, आचार्यः जवाहरलालनेहरुविश्वविद्यालयः, नवदेहली
6. प्रो. गिरीन्द्रसिंह तोमर, अध्यक्षः विश्व-आयुर्वेद-मिशन, प्रयागराजः
7. प्रो. कन्ननः, सेवानिवृत्ताचार्यः, चाणक्यविश्वविद्यालयः, बेंगलुरु
8. प्रो. आशुतोषदयालमाथुरः, सेवानिवृत्ताचार्यः, सेण्टस्टिफन्समहाविद्यालयः, दिल्लीविश्वविद्यालयः, नवदेहली
9. प्रो. अम्बाकुलकर्णी आचार्या, हैदराबादकेन्द्रीयविश्वविद्यालयः, हैदराबादः
10. डा. वे. रामनाथन्, आईआईटी काशीहिन्दूविश्वविद्यालयः
11. प्रो. सुद्युम्नः सेवानिवृत्ताचार्यः निदेशकः वेदवाणी-वितान-ओरिएण्टल-शोधसंस्थानम्
12. डॉ. अवनीशः पाण्डेयः, चिकित्सा अधिकारी, राजकीय आयुर्वेद चिकित्सालय, प्रयागराजः

लक्षितप्रतिभागिनः

- शोधार्थिनः (Ph.D./Post-Doctoral)
- महाविद्यालय-विश्वविद्यालयाध्यापकाः मार्गदर्शकाः।
- शास्त्रविदः, नवाचारकर्तारश्च।
- भारतीयज्ञानपरम्परायां रुचिमन्तः स्नातकोत्तरच्छात्राः।

पञ्जीकरणस्य अन्तिमतिथिः

03.01.2026 (05:00 PM)

अर्हप्रतिभागिनां कृते सूचनाप्रदानम् -

04.12.2025 (11:00 AM)

कार्यशालावधिः -

05.01.2026 - 09.01.2026

आवेदनलिंक -

<https://forms.gle/9zGAoAUCvTd6xJ4m6>

कार्यशालायां भागग्रहणाय निर्देशाः -

1. पञ्जीकरणं निर्दिष्टतिथिपर्यन्तं विधेयम्।
2. कार्यशाला आनलाईनमाध्यमेन आफलाईनमाध्यमेन च भविष्यति।
3. कार्यशालायाम् आचार्याः, सहाचार्याः, सहायकाचार्याः, शोधच्छात्राः, स्नातकोत्तरच्छात्राश्च भागं ग्रहीतुमर्हन्ति।
4. कार्यशालायां भागग्रहणार्थं लिंकद्वारा आवेदनीयम्। आवेदनानां परिशीलनात्परं चिताः अभ्यर्थिनः कार्यशालायां भागग्रहणाय ई-मेलमाध्यमेन सूच्यन्ते।
5. चितानाम् अभ्यर्थिनां पञ्जीकरणम् अनिवार्यम्।
6. प्रतिभागिनाम् उपस्थितिः 95% अनिवार्या, उपस्थित्याधारेण प्रमाणपत्रं दास्यते।
7. कार्यशालायां प्रदत्तकार्यम् अनिवार्यतया संपादनीयम्।

मध्याह्नभोजनमत्र कल्पितं विद्यते, आवासव्यवस्था प्रतिभागिभिः स्वयमेव करणीया।

संरक्षकः

प्रो. श्रीनिवासः वरखेडी

कुलपतिः, केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः,
जनकपुरी, नवदेहली

अध्यक्षः

प्रो. ललितकुमारत्रिपाठी

निदेशकः, गङ्गानाथझापरिसरः,
प्रयागराजः (उ.प्र.)

कार्यशालासंयोजकौ

प्रो. देवदत्तसरोदे

संयोजकः, भारतीयज्ञानपरम्पराकेन्द्रम्

श्रीवीरेन्द्रः पाठकः

समन्वकः, प्रयागराजविद्वत्परिषद्

कार्यशालासहसंयोजकः

डॉ. यशवन्तकुमारत्रिवेदी

संयोजकः, प्राक्शोधपाठ्यक्रमः

प्राविधिकसमितिः

श्रीराजीवठाकुरः, श्रीसन्दीपः, श्रीअमितः

संयोजनसमितिः

प्रो. बनमाली विश्वालः, प्रो. रामकृष्णपाण्डेयः
'परमहंसः', प्रो. जनार्दनप्रसादपाण्डेयः 'मणि', प्रो.
मनोजकुमारमिश्रः, प्रो. अपराजिता मिश्रा, डॉ.
सुरेशपाण्डेयः, डॉ. राजकुमारमिश्रः, डॉ. मोनालीदासः,
श्रीअंकितमिश्रश्च।

सम्पर्कसूत्रम् –

डॉ. यशवन्तकुमारत्रिवेदी – 7752847621